

2. In effectibus suis, ut ex ipso nomine apparet, similitudinem habet cum interdicto.

3. Differt ab interdicto per hoc, quod neque certis quibusdam diebus neque privatim a quibusdam personis divina peragi possunt, sed totaliter abstinendum est 1) a sacramentis, 2) a divinis officiis, 3) a sepultura ecclesiastica.

4. Quandam speciem cessationis a divinis habemus in iis casibus, quando ecclesia polluitur. Alias cessatio a divinis ab homine imponi debet; nam ab ipso solo jure praeter ecclesiae pollutionem in nulla causa ex sese imponitur.

5. Sacramenta *necessaria*, quae in interdicto conceduntur, etiam tempore cessationis a divinis conferri licet.

§ 4.

Sepulturae ecclesiasticae denegatio.

918 1. In superioribus jam dictum est, et excommunicationem et interdictum id secum ferre, aut saltem secum ferre posse, ut ecclesiastica sepultura deneganda sit. Atque etiam exceptiones ibi notatae sunt.

2. Sed ecclesiastica sepultura etiam aliis jure denegatur et deneganda est, universim igitur iis, qui aut ad Ecclesiam nullatenus pertinuerunt, aut publice ab ea excisi erant, aut tamquam peccatores publici in impenitentia decesserunt.

3. Speciatim hi enumerandi sunt: 1) infideles non baptizati, imo etiam infantes sine baptismo mortui; 2) notorii haeretici sive schismatici eorumque asseclae, similiter increduli vel apostatae; 3) ii, qui in duello occubuerunt; quos Bened. XIV. privari vult ecclesiasticam sepulturam, etsi extra locum conflictus post data signa poenitentiae et receptam absolutionem defuncti sint, — quare mitior agendi ratio cum iis, qui poenitentes et reconciliati obierunt, si alicubi invaluit, ex sola legitima consuetudine excusari potest; 4) suicidae, nisi probabile sit, eos in amentia sive rationis impotes sibi vim intulisse, aut nisi ante decessum poenitentiam ostenderunt; 5) omnes peccatores publici et notorii, qui in impenitentia defuncti sunt.

4. Non deneganda est sepultura ecclesiastica iis fidelibus, qui, quantumvis peccatores fuerint, ante mortem sinceram poenitentiam egerunt. Quare non excluduntur a christiana sepultura: 1) capitis damnati, qui sacramentaliter confessi sunt, quamquam *solemnitas* omititur; 2) ii, qui artem illicitam exercuerunt, si similiter ante mortem sunt conversi; 3) ii, qui diu sine sacramentorum participatione vitam egerunt, si modo ante mortem sacramentorum recipendorum desiderium manifestaverunt seu sacerdotem advocarunt; 4) ii, qui aliter scandalo publico fuerunt, sed in mortis articulo scandalum submoverunt atque satisfactionem praestiterunt.

919 5. Aliquando dubium existere potest propter poenitentiae signa dubie tantum data, aut propter dubium imputabilitatis suicidii. In his et similibus casibus per se quidem, si rationabile dubium est, potius inclinandum est

in meliorem partem; quod etiam observari interdum debet, si solus sacerdos testis repulsae fuit, quam dedit moribundus conversionem suadenti. — At ne nimis res in laxitatem desinat, id etiam adverti debet, eum, qui publicum scandalum dederit, vel ex aliqua ratione publicam satisfactionem praestare debeat, tamdiu debere pro impenitente haberi, donec publice vel saltem coram testibus retractationem fecerit; quare eum, si sacerdotem solum secum agentem repellat, manere omnino publice peccatorem impenitentem, qui christiano more sepeliri nequeat.

6. Si dubium de concedenda aut deneganda sepultura ex jure oritur, seu ex dubia consuetudine communi legi contraria, Episcopus consulendus, ejusque judicio per se standum est.

7. Si catholici ex necessitate permixti cum acatholicis vel infidelibus sepeliri debent, ita ut ne pars quidem separata communis coemeterii iis concedatur: nihil relinquitur, nisi ut quodcumque sepulchrum singillatim benedicatur et locus sacer reddatur; alias pars pro catholicis separata benedicatur, relicto certo spatio non benedicto pro infantibus, si qui forte sine baptismo moriantur.

Sectio II.

De censuris latae sententiae singillatim consideratis.

Omnes fere censurae latae sententiae Constitutione Pii IX. „*Apostolicae Sedis*“ 12. Octob. 1869 data recensentur: quare id nobis reliquum est, ut brevem quandam declarationem singulorum articulorum demus. Singulis capitibus series singulas diversi gradus excommunicationum, dein duobus capp. subsequentibus omnes suspensiones et interdicta explicaturi sumus¹.

Excommunicationes quadruplicis generis enumerantur 1) speciali modo R. Pontifici reservatae, 2) R. P. ordinario modo reservatae, 3) Ordinariis reservatae, 4) nemini reservatae. Quaenam sit horum generum distinctio, quodve discrimen, supra satis explicatum est.

Caput I. seu Series I.

Excommunicationes speciali modo R. Pontifici reservatae latae sunt contra:

§ 1.

„Omnes a christiana fide apostatas, et omnes ac singulos haereticos quocumque nomine censeantur et cujuscunque sectae existant;isque credentes, eorumque receptores, fautores ac generaliter quoslibet eorum defensores.“ (Bulla „*Coen.*“ § 1.)

¹ In hac brevi explicatione consului praeter veteres Auctores de iisdem rebus agentes potissimum: 1) explicationem datam in libell. „*Acta S. Sedis*“, 2) Commentationem Reatinam a D'Annibale, nunc Episcopo Carystensi, editam, 3) Commentat. Nolanam, a Formisana, Ep. Nolano, factam (ed. 8), 4) notas Ballerini ad Gury Comp. edit. Rom. 5.

Quatuor igitur genera delinquentium enumerantur: 1) Apostatae, 2) haeretici, 3) eis credentes, 4) eos protegentes.

I. *Apostatae*, i. e. baptizati, qui et interne rejiciunt christianam religionem atque hanc suam defectionem externe profitentur.

Hinc 1. nihil refert, ad aliumne quendam cultum seu religionis formam transeant, e. g. ad Judaismum, Muhamedanismum etc., an nullum cultum religiosum profiteantur: quamquam pro diverso cultu religionis falsae contra religionem diversimode peccatur, eodem modo peccatur contra *fidem*. Quare huc referendi sunt Rationalistae, Indifferentistae, alique id genus homines, si modo baptizati sunt.

2. Apostasia, quatenus *fidei* opponitur, essentialiter non differt ab haeresi, i. e. non formaliter, sed materialiter tantum. Utraque, et haeresis et apostasia, formale fidei objectum rejicit, materiale objectum haereticus ex parte tantum, apostata integrum, saltem qua specificè christianum est.

Nota 1. Qui externe defecit a fide vel religione christiana, praesumitur etiam interne defecisse. Propterea ut verus apostata (vel haereticus) in foro externo tractandus est, atque etiam in foro interno, *nisi constat* eum interne non defecisse.

Nota 2. Imo qui externe defecit, etsi non interne, facile censuram hujus articuli incurrit, saltem ut fautor haeresis vel apostasiae.

921 II. *Haeretici*, i. e. qui scientes et deliberato animo negant sive in dubium vocant aliquem articulum fidei ab Ecclesia propositum (de quo fusius confer vol. I. *de fide*); iique omnes, si modo haereticam mentem externe, etsi occulte et nullo audiente, prodiderunt. — Externus autem actus, qui mentem haereticam prodiderit, debuit esse 1) sive in se sive ex aliis circumstantiis vere manifestans haeresim, 2) humanus actus, non in somnio, ebrietate prolatus, 3) actus, qui sit qua manifestatio malus, ergo non manifestatio tentationis, dubii vel interni peccati *consulendi causâ* facta. — Comm. Reat. ex Laym., Sanchez.

Neque quemquam movere debent verba „cujuscunque sectae existant“, ac si requiratur defectio ad certam sectam, ut excommunicatio incuratur; nam omnes haeretici comprehenduntur, „cujuscunque nomine censeantur“. Imo verba hujus Bullae sunt ipsissima verba Bullae „Coenae“: at hucusque nemo dubitavit, quin secundum Bullam „Coenae“ quicumque haeretici, si modo haeresim quomodolibet externe prodidissent, etsi occulte et coram se solis, excommunicationem incurrisent. — Ita etiam Comment. Act. S. Sedis, Comment. Reat. et quotquot hanc Constitutionem interpretati sunt.

III. Credentes haereticis sive apostatis. Qui ab ipsis haereticis vel apostatis essentialiter non distinguuntur. Accidentale discrimen in eo est, quod non explicite, sed implicite errorem haereticum sustinent, in genere declarantes, hos vel illos haereticos recte sentire. Requiritur tamen hujus impiae mentis externa manifestatio.

Mazzotta ita hoc delictum explicat: Qui errorem haereticum implicite sustinent, et qui credunt, Lutherum, Calvinum etc. vera et recta docere, vel qui mori velint in eorum fide, etsi eam ne explicite quidem cognoscant. — Tolet. *Instruct. sacerdotum*. l. 1 cap. 19 n. 7 haec habet: „Ille (credens haereticis) similiter haeresim committit, ac Christianus fidei actum ponit, quando credit implicite profitendo quae credit Ecclesia.“

922 IV. Protegentes, seu „receptores, fautores, quilibet defensores“. Haec igitur protectio debet facta esse in causa haeresis.

1. *Receptores* ii sunt, qui contra S. Inquisitionem reos recipiunt, ne capiantur vel puniantur; qui aliquem occultant in causa haeresis contra insequentes. Verum si quis forte amicitiae causa id faciat, non ex amore haeresis, peccatum quidem non effugiat, at ex sententia S. Alphonsi probabile est, censuram non incurri (l. 7. n. 307).

2. *Fautores*. Favor haereticis vel haeresi praestari potest tum commissione tum omissione. Unum fit verbis, literis, factis, e. g. laudando haereticorum innocentiam; carpendo Inquisitionem seu agendi rationem Ecclesiae contra haereticos; praebendo iis auxilium, quibus resistere possint legitimae auctoritati vel rebellionem suam sustinere et protrahere valeant; libertatem cultus inducendo eique patrocinando, nisi hoc fiat necessitatis aut majoris boni causa etc. — Alterum, favere omissione, fit e. g. ab iis, qui ex officio seu justitia obligati ad puniendos haereticos vel coercendos, eos impune agere sinunt.

3. *Defensores*. Defensio, etsi non requiritur ipsius haereticae doctrinae, tamen requiritur hominum haereticorum in causa haeresis. Quae multis modis fieri potest, ut verbis, factis. Alia est e. g. vi et potentia, ne haeretici coercerentur; auxilio, ut elabantur; patrocinio, quo liberentur. Neque requiritur, ut defensio re ipsa efficax fuerit. (Cf. Pauwels *de cas. reserv.* p. 2 n. 450 et 451.)

§ 2.

„Omnes et singulos scienter legentes sine auctoritate Sedis⁹²³ Apostolicae libros eorundem apostatarum et haereticorum haeresim propugnantes, necnon libros cujusvis auctoris per Apostolicas literas nominatim prohibitos, eosdemque libros retinentes, imprimentes, et quomodolibet defendentes.“ (Bullae „Coenae“ § 1 mutata.)

Ad materiam hujus articuli explicandam videri debet: 1) quinam sint *libri* sub hac excommunicatione prohibiti; 2) quanam *actiones* prohibitae.

NB. Quamquam circa libros prohibitos censura multum arctioribus limitibus circumscripta est, *prohibitio* tamen „Indicis“ quoad culpam manet integra, cum ea tamen moderatione, quae pro certis regionibus jam antea locum habere poterat.

I. *Libri* sub excommunicatione prohibiti sunt duplicis generis:

1. *Haereticorum vel apostatarum libri haeresim propugnantes*. Quare requiritur:

1) ex parte auctoris, ut sit haereticus, i. e. aut ex secta haeretica (etsi ipse fortasse in bona fide existit) aut ex doctrina manifesta. Quodsi auctor hucusque fuit catholicus, de ejus haeresi tamen plane constare debet. — Liber anonymus, qui ex doctrina manifeste est haereticus, etiam praesumi debet ab haeretico auctore profectus.

2) ex parte objecti, quod tractatur, debet haeresis *propugnari*, i. e. haeretica doctrina debet accitis rationibus stabiliri atque defendi. Quare non sufficit, ut haeresis in libro *contineatur*, aut breviter quasi aliud agendo defendatur. Verum non requiritur, ut totus liber agat de religione, vel de haereticis erroribus; potest enim aliarum disciplinarum tractatio in doctrinam haereticam propugnandam dirigi.

NB. Libri haereticorum ex primis aerae christianae saeculis non censentur hac prohibitione includi. Ita Lacroix l. 7 n. 333 agens de Bulla „Coenae“, Edit. Act. S. Sedis in explicat. censur. app. III., Comment. Reat., quum dicant, illos libros, quorum haereses nocivae vix amplius videantur, considerari ut monumenta ad cognoscendam haeresum historiam, eosque, absente quovis damni perversionisque periculo, non existimari saltem viris ecclesiasticis prohibitos.

2. Libri *cujusvis auctoris per literas Apostolicas* prohibiti. Hinc requiritur:

1) ut liber sub speciali suo titulo designatus, non solum ex mandato R. Pontificis, sed literis ab ipso S. Pontifice ejusve nomine datis, condemnetur.

2) Probabiliter requiritur, ut prohibitus sit sive prohibeatur sub poena excommunicationis Romano Pontifici reservatae. — Ita ex mente Constit. „Apost. Sedis“ inferri debet: v. Acta S. Sedis. — Quod si factum est, excommunicatio illa *speciali modo* reservatur. Pauci sunt libri, qui *sic* prohibiti fuerint, neque necesse est, eorum catalogus recenseatur: praesertim quum plerique illorum librorum jam ad primum genus pertineant.

Nota. Quia dicitur: „libros“, probabiliter excommunicationi non subjacent *libelli, ephemerides, scripta* nondum impressa etc. Quodsi scriptum aliquod diversis quidem fasciculis in lucem edatur, tamen libri volumen completurum sit, illum *librum esse* planum est. Imo ne nimis arctetur ambitus hujus articuli, puto libellum tantum excludi posse, si prorsus minores sunt, e. g. ambitum concionis, majoris epistolae etc. non excedentes: si enim majoris amplitudinis sunt, vere eos libros esse dixeris¹.

Hinc est, quod passim Commentatores illos libellos seu ephemerides, quae periodice compactis fasciculis eduntur, in hac excommunicatione includi dicunt: v. Comm. Reat. — *Prohibitio* autem sive ecclesiastica, sive naturalis etiam latius patet.

924 II. Actiones prohibentur hae: lectio, retentio, impressio, defensio.

1. Lectio seu: „*scienter legentes*“:

Ab excommunicatione igitur excusatur: 1) qui ignorat prohibitionem et poenam, etsi crassa, vel affectata inscitia est; 2) qui parum legit (saltem si nihil occurrit haereticum: quare materia gravis tum ex *re*, quae tractatur, tum ex *amplitudine* desumitur, ita ut, si sit res indifferens, tota pagina pro materia *parva* haberi possit); 3) qui potius oculis lustrat, quam legit librum ignoti idiomatis; 4) qui audit legentem.

2. „*Retinentes*“ (intellige eodem modo „*scienter*“): quod fit, 1) sive aliquis apud se, sive apud alterum retinet sibi servans liberam dispositionem, ut in *deposito*; 2) sive pro se, sive pro altero retinet.

Excepe tamen: 1) eum, qui pro altero facultatem legitime habente ex officio retinet, ut famulus pro domino (ita Mazzotta multique alii); 2) qui pro commodato dat librum ei, qui facultatem legitimam legendi habet, sibi reservans quidem dominium, non tamen liberam potestatem pro libitu repetendi; 3) excusatur ex parvitate materiae, qui uno alterove die retinet; 4) imo etiam, qui longiore aliquo tempore retinet, exspectans opportunitatem librum tradendi Superiori vel alteri licentiam legendi habenti (S. Alph., Sanchez, Laym.), aut dum licentiam legendi petit interim retinens, modo ex rationabili causa licentiam petat neve interim legat.

¹ S. Alph. *de prohib. librorum* cap. 5. n. 7 „concionem, epistolam seorsim editam“ excludit e numero *librorum*, quorum lectio etc. excommunicationem Bullae „Coenae“ inferat.

3. „*Imprimentes*“ (sc. „*scienter*“). Hoc titulo, aut si forte non omnes hoc titulo, tamen tamquam „*fautores haeresis*“ incurrunt excommunicationem:

1) qui conscribit eo fine, ut imprimatur;

2) qui librum imprimendum mandat;

3) qui negotium imprimendi suscipit (Verleger);

4) qui characteres collocat, prelum versat, chartam supponit, brevi omnes, qui in impressione proxime cooperantur.

Requiritur autem ad excommunicationem 1) ut impressio revera facta sit; 2) — id, quod pro cooperantibus notari debet —, *mortalis culpa* in cooperatione. Quare qui aut infimum aliquod auxilium praestat seu remotum, aut qui ex gravissima ratione etiam propius cooperatur, a culpa gravi et magis etiam ab excommunicatione excusatur. Cf. Laymann l. 2 tr. 3 c. 13 (*de scandalo*) n. 5.

4. „*Quomodolibet defendentes*“ (iterum intellige „*scienter*“, nisi forte evadat defensio *haereticorum*, de quo supra). Defensio (cf. supra § 1) supponit aggressorem vel adversarium sive formaliter explicite, sive implicite.

Verbalis defensio est, si doctrina libri defenditur voce, scripto, — quantumvis persuasio aliorum non sequatur; si damnatio libri carpitur; si liber non propter doctrinam quidem, sed simpliciter laudatur, commendatur, ita ut illa commendatio tendat in conservationem, propagationem illius libri ejusque errorum. Si quis vero id tantum in libro laudat, quod boni revera continet, cum reprehensione errorum: illa laus in hac censura non videtur contineri, ut colligere licet ex iis, quae supra (§ 1) notata sunt ex S. Alphonso l. 7 n. 307.

Realis defensio est, qua librum in tuto collocari, destructioni vel prescriptioni eripi, in posterum servari, propagari studetur. Ad quam etiam refertur aliis ea mandare, illos ad ea instigare, quibus liber protegatur vel defendatur: sed hisce actionibus censura tum demum incurritur, si mandatum, instigatio re ipsa efficax evasit, i. e. si mandatum executioni datum sit.

§ 3.

„Schismaticos et eos, qui a Romani Pontificis pro tempore⁹²⁵ existentis obedientia pertinaciter se subtrahunt vel recedunt.“ (Bulla „Coenae“ § 1.)

Comprehenduntur duo ordines delinquentium:

1. Schismatici sensu stricto, i. e. qui se separant a corpore Ecclesiae *ejusque capite*, sive ineunt diversum coetum religiosum, sive non.

2. Omnes, qui pertinaciter se subtrahunt obedientiae R. Pontificis seu: qui sese a *capite Ecclesiae* separant, quamvis dicant, se cum reliquo corpore Ecclesiae velle manere unitos.

Neque necesse est, ut dicant, se non a Romana Sede recedere; sufficit recedere ab obedientia ejus, qui *est* Romanus Pontifex legitime electus.

§ 4.

„Omnes ac singulos, cujuscunque status, gradus seu conditionis fuerint, ab ordinationibus seu mandatis Romanorum Pontificum pro tempore existentium ad universale futurum Concilium

appellantes, necnon eos, quorum auxilio, consilio vel favore appellatum fuerit.“ (Bulla „Coen.“ § 2.)

Praenotio. Dicitur „cujuscunque status“ etc., non quod necesse sit, ut Episcopi, Cardinales etc. expresse nominentur, quando de excommunicatione Papali agitur (aliud enim est in suspensione et interdicto), sed ut expressius illi prae ceteris *moneantur*, ne putent plus sibi licere quam reliquis, maxime quum tempore hujus Constitutionis editae Gallicanismus similesque doctrinae Apostolicae Sedi injuriosae nondum ita solemniter proscriptae fuerint, ut Concilio Vaticano sunt proscriptae.

Materiam hujus paragraphi, ex Bulla „Coenae“ desumptam, Pauwels l. c. n. 461 ita describit: „appellare a sententiis, praeceptis, legibus (sive doctrinalibus sive aliis), censuris et poenis specialiter vel generaliter latis“. Neque refert, utrum justa an injusta fuerit Pontificis sententia, quia *injuria* appellationis eadem manet, „ut constat, ac si appellares ab Episcopo ad parochum“, ut ajunt Suarez, Regin., Bonac., Castropal.

Quum dicatur „ad futurum Concilium“, huic censurae non subjacet provocatio ad Concilium, quod praesens est et jam legitime congregatum. Attamen tali provocatione facile contrahitur excommunicatio § 1 vel 3.

Punitur duplex genus delicti: 1. principalis actio appellationis, 2. secundarie cooperatio per auxilium, consilium, favorem.

Quae cooperatio ut excommunicationi subjacere incipiat, 1) ipsa appellatio secuta esse debet; 2) debuit cooperatio vere fuisse efficax, puta, si consilium fuit, consilium quod *influxerit* in appellationem faciendam; si aliud auxilium vel favor fuit, debet appellationem aliquatenus praecessisse, vel saltem *non mere eam subsequi*.

Consilium igitur est, alterum ad agendum inducere: mandatum a fortiori per vocem „consilii“ comprehenditur.

Auxilium est praesens cooperatio, seu „in ipso crimine committendo opem ferre, vel aliquid facultatis ad patrandum crimen conferre“.

Favor latius patet, quam auxilium, videlicet est facultatem peccandi expeditam facere, vel conservare, vel protegere. Favor igitur habetur non tantum in praesentis auxilii collatione, sed etiam in auxilii futuri promissione, quo delinquens animetur, aut in cooperatione indirecta et negativa, ut: *non impediendo*, quod ex officio vel justitia impediri debeat, vel *obstaculum ponendo*, quominus delictum ab aliis praecaveatur, sive quo delinquens securus reddatur a poena timenda.

§ 5.

927 „Omnes interficientes, mutilantes, percutientes, capientes, carcerantes, detinentes vel hostiliter insequentes S. R. E. Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Sedisque Apostolicae Legatos, vel Nuntios, aut eos ex suis dioecibus, territoriis, terris, seu dominiis ejicientes, necnon ea mandantes, vel rata habentes, seu praestantes in eis auxilium, consilium vel favorem (ex Bulla „Coenae“ § 11, ommissa sola voce „vulnerantes“: quo sensus nihil mutatur).

Quibus punitur laesio injuriosa contra principes Ecclesiae.

I. Quod ad personas attinet, quarum honor atque libertas hac § protigitur, nota ad vocem „Episcopos“, intelligendos esse eos, qui *episcopali*

charactere insigniti sint; ergo 1) non comprehenduntur ii, qui electi quidem aut etiam confirmati sunt, sed nondum consecrati (ita Toletus, Mazzotta etc.); at 2) comprehenduntur Episcopi *auxiliares et titulares tantum*: verum non omne injuriarum genus hic enumeratum contra eos exerceri potest.

II. Prohibetur sub hac censura:

1. Laesio corporis: „interficientes, mutilantes, percutientes“: quod intellige de qualibet percussione vel vulneratione, etsi non materialiter gravi, tamen graviter injuriosa.

2. Libertatis laesio: „capietes, carcerantes, detinentes“; ergo rei sunt, qui capiunt aut deducunt Episcopum ad carcerem; praefecti carceris, qui detinent; imo etiam officiales subalterni tamquam cooperatores, nisi eorum cooperatio sit admodum remota atque propter causam gravis metus non amplius peccaminosa.

Ceterum qui proxime ad gravem laesionem concurrunt, etsi ex gravi omnino metu agunt, non semper a peccato neque a censura immunes erunt; nam actionem adeo immanem facile in odium fidei posse juberi et in contemptum ecclesiasticae auctoritatis, videtur clarum esse. Quod si ex circumstantiis fieri constat, lex etiam *qua humana* vim suam retinet, neque a poena imposita gravis metus excusat.

3. Injuria dignitati illata: „hostiliter insequentes“, i. e. insecutio eo fine facta, ut laesio vel nocumentum *inferatur* — non, mere ad terrorem incutiendum aut furti committendi causa. — „E suis dioecibus . . . ejicientes“, intellige e locis, in quibus habent jurisdictionem aut possessiones; ejectio autem intelligitur „e loco suo in non suum“; quare si fit ex una civitate in aliam intra fines propriae dioecesis, non est actio, quae *huic* censurae subjaceat, nisi forte est hostilis insecutio, aut exclusio a loco, in quem praeter spirituales aliam jurisdictionem ejectus jure possideat.

4. Quoad *cooperatores* praecipue nota, quod dicitur „rata habentes“; videl. equiparantur „mandantibus“, at requiritur, ut in eorum favorem aut ex praesumpta eorum voluntate alii ipsorum nomine crimen commiserint vel continent: quod si ratum postea habent, in hanc excommunicationem incidunt; non vero incidunt, si crimen nullatenus ipsorum nomine factum est vel fit, etsi postea approbant vel laudant¹. Alii *cooperandi* modi per se intelliguntur.

¹ Addunt complures commentatores, requiri, ut tempore, quo delictum factum sit, *potuerint* mandare, eo quod rati habitio ipsi mandato equiparetur ex reg. juris. — Verum quod aliqui inde inferunt (v. explicationem in *Actis S. Sedis*), eum non incurere censuram, qui ratum habeat, quod tempore sui somni, ebrietatis suo nomine factum sit, id meo judicio recte a Castropal. aliisque rejicitur, atque merito pro conditione necessaria id solum statuitur, ut rati habitio tempore delicti in numero eorum, qui *habitualiter* sui compotes sunt, fuerit. Secus id absurdum statuere debes, eum, qui indubie ostendit famulis, sibi necem Episcopi *placere*, atque eos adultores efficaciter permovit, ut pro domino Episcopum occiderent, ex eo excommunicationem effugere, quod famuli nocturnum tempus elegerint. — Multo satius est eam conditionem requirere, quam Suarez disp. 21 sect. 2 n. 71 explicat, „rati habitio tunc proprie dicitur, quando est mandatum quoddam virtuale“, i. e., si ex parte ejus, qui postea delictum ratum habet, *ea praecesserunt*, quae aliis ansam dare poterant putandi ipsum libenter censuratum esse, ut (suo nomine) delictum fieret. Nam si haec nullo modo praecesserunt, ipsius nomine delictum fieri non potuit, v. g. si hucusque amicitiam potius fovit quam inimicitias: odium vero *post mortem* interfecti *conceptum* vel *manifestatum* statum rerum non videtur mutare.